

อะไร(แม่)ก็เป็นศิลปะ ภานุ บุญพิพัฒนาพงศ์

de-CONSCIENTIZATION : ถอดจิต การสำรวจจิตสำนึกของผู้ถูกกดขี่

ผลงานของสิทธิกร ขาวสะอาด

ผลงานของชัยภัทร ยางาย

ผลงานของศิลปินกลุ่ม Load na Dito

เมื่อไม่นานมานี้เรามีโอกาสได้ไปดูนิทรรศการที่น่า
สนใจมากนิทรรศการหนึ่งก่อนที่จะจบลงไปแบบฉิว
เฉียด นิทรรศการที่วามันมีชื่อว่า de-CONSCIEN-
TIZATION : ถอดจิต

นิทรรศการครั้งนี้เป็นการรวมตัวของกลุ่มศิลปิน
จากสามสัญชาติอย่าง **หอศิลป์ร่วมมหาสารคาม** (หอ
ศิลป์ กทม), กลุ่มศิลปิน TRA-TRAVEL จากประเทศ
ญี่ปุ่น และกลุ่มศิลปิน Load na Dito จากประเทศ
ฟิลิปปินส์

นิทรรศการครั้งนี้เป็นเหมือนการจ้องสำรวจ
และทำลายผ่านการตั้งคำถามต่อจิตสำนึก (และ
จิตไร้สำนึก) ของคนในสังคม เมื่อถึงคราวต้องต่อสู้
กับความหวาดหวั่นหรือความเป็นความตายใน
ยามที่ทั่วโลกกำลังเผชิญวิกฤตครั้งใหญ่ที่สุดของ
มนุษยชาติ

“จิต” ของเราจะทำงานอย่างไรในเชิงวิพากษ์?
จะสามารถตั้งคำถาม สรรวจ สะท้อนถึงรากเหง้า
ของปัญหา และนำมาซึ่งการสร้างความเปลี่ยนแปลง
เชิงโครงสร้างได้หรือไม่?

การตระหนักร่วมกันจะก่อให้เกิดกระแสขบถใน
ผู้ถูกกดขี่ได้เพียงใด?

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่มีทุนทางสังคมน้อย
กว่าผู้อื่นอย่างคนยากจน แรงงานนอกระบบ แรงงาน
ข้ามชาติ คนไร้บ้าน และคนพิการ

ความจำกัดจำเขี่ยในการเข้าถึงโอกาสของ
คนเหล่านี้ตอกย้ำถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม
ช่องว่างระหว่างชนชั้น การขาดเสถียรภาพทางสังคม-
การเมือง ภายใต้การบริหารงานของรัฐไทยและผู้นำ
ซึ่งไร้วิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจ
และไร้ซึ่งความเป็นธรรม

พิชญ์ดี นวกฤต มานนท์ ภักดิ์ภักษ์ กล่าวถึง
แนวคิดเบื้องหลังนิทรรศการครั้งนี้ว่า

“นิทรรศการนี้เริ่มต้นจากการร่วมกันของศิลปิน
กลุ่มจากสามประเทศ คือ TRA-TRAVEL ศิลปิน
กลุ่มจากโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น และ Load na
Dito ศิลปินกลุ่มจากฟิลิปปินส์ และศิลปินจาก
หอศิลป์ร่วม มหาสารคาม ซึ่งกลุ่มหลังเราเคยทำ
โครงการกับพวกเขามาก่อน”

“ในนิทรรศการนี้ เรามองถึงสถานการณ์ปัจจุบัน
ที่การระบาดของโรคโควิด-19 นอกจากจะทำให้การ
เดินทางติดขัดชะงักงัน”

“สถานการณ์นี้ยังทำให้เรามองเห็นถึงโครงสร้าง
สังคมที่บิดเบี้ยวจากการบริหารที่ล้มเหลว”

“พอเจอกับโควิด ปัญหาทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่
ได้พร้อมๆกันล้นออกมาหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
บ้านเรา”

“เริ่มด้วยกลุ่มศิลปินจากหอศิลป์ร่วม ด้วยความ
ที่เขาเป็นศิลปินจากภาคอีสาน ซึ่งถูกมองว่าเป็น
ภูมิภาคที่ยากจน ต้องการศึกษา และถูกกดขี่ให้เป็น
คนชายขอบ เรามองว่าในสถานการณ์ที่บีบคั้น
ในช่วงโควิด และการถูกกดขี่โดยภาครัฐให้หลัง
ชนเผ่าแบบนี้ เขาจะพูดเรื่องอะไร”

“ศิลปินคนแรกของกลุ่มหอศิลป์ร่วมคือ **อดิศักดิ์
ภูมา** เขาอยากพูดเรื่องพ่อของเขาที่เคยเป็นประจักษ์
ชาวบ้าน ผู้มองเห็นว่าภัยแล้งเป็นสิ่งที่คุกคามภาค
อีสาน โดยเฉพาะในหมู่บ้านของเขา ที่ทำนาขาย
ลำบากเพราะไม่มีน้ำ พ่อของเขา ก็พยายามพลิกดิน

ที่แห้งแล้วให้กลายเป็นพื้นที่ในการปลูกข้าวเกษตร
อินทรีย์ ซึ่งได้ราคาดีกว่าการเกษตรแบบปุ๋ยเคมี”
“เขาก็พยายามหาพลังงานทดแทน ทำกังหัน
ลม สร้างกลุ่มเกษตรกรีนซึ่งงานเริ่มมีชื่อเสียง มี
รายการมาถ่ายทำ มีกลุ่มจากต่างจังหวัดเข้ามาศึกษา
ดูงาน ภาครัฐก็เริ่มเข้ามาให้งบประมาณมาทำเสาไฟ
เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อใช้ไฟฟ้ทำการเกษตร ซึ่งเป็น
ความฝันของพ่อของเขา แต่ที่เจ็บปวดก็คืองบประมาณ
นั้นก็ไม่ได้มาเท่าไรนักมันก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้
ไฟฟ้มาถึงที่นาของพ่อของเขา”

“จากทุกสิ่งทุกอย่างที่ตาถมเข้ามาทำให้พ่อของ
เขามิความเครียดสะสม จนสุดท้ายก็ป่วยเป็นมะเร็ง
และเสียชีวิตไปก่อน อดิศักดิ์ก็เลยทำออกมาเป็น
ผลงานวิดีโอที่เล่าเรื่องราวของพ่อของเขาที่เชื่อมโยง
กับผลงานที่จำลองเสาไฟต้นที่ไม่ได้สร้างขึ้นมา เพื่อ
สะท้อนการถูกกดขี่ในความเป็นคนอีสาน ความ
เป็นคนชายขอบที่ถูกรัฐหักหลัง”

“นอกจากนี้ ยังมีผลงานภาพวาดฝีมือพ่อของ
เขาที่วาดในสมัยเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ และเคย
ฝึกงานกับเมีย ไปสเตอร์ การนำภาพวาดนี้มาแสดง
นอกจากจะเป็นการแสดงการระลึกถึงพ่อของเขาแล้ว
ยังเป็นภาระสะท้อนถึงสภาวะกดขี่ของคนทำงาน
สร้างสรรค์ในต่างจังหวัดหรือพื้นที่ชายขอบอันด้อย
โอกาส ไม่มีพื้นที่หรือเวทีให้แสดงผลงานของตัวเอง”

ผลงานของศิลปินกลุ่ม TRA-TRAVEL

“**ทิ**ลปินในกลุ่มหอศิลป์ร่วมซึ่งอีกคนคือ
สิทธิกร ขาวสะอาด งานของเขาทำใน
ประเด็นเกี่ยวกับคนอีสานที่ทำงานในกรุงเทพฯ
และถูกผลกระทบจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ทำให้ต้อง
กลับถิ่นฐานบ้านเกิด เขาก็เลยไปสัมภาษณ์ญาติที่
น้องที่เขารู้จัก และเอาเสียงสัมภาษณ์ที่ได้มาผสม
กับเสียงลมหายใจเปิดอยู่ประตึมการรวมจัดวางที่ดู
เหมือนมุ้งที่เขารอบสัตว์กันยุง ซึ่งพื้นที่ในมุ้งก็เป็น
เหมือนการแบ่งชนชั้นในสังคม ที่คนอีสานถูกมอง
ว่าเป็นคนอีกชนชั้นหนึ่ง ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงแล้ว
เราสามารถเข้าไปสัมผัสเขาได้ โดยเสียงสัมภาษณ์ที่
ว่าก็จะเป็นการเอาสถานทั้งหมด”

“ส่วนศิลปินคนสุดท้ายในกลุ่มหอศิลป์ร่วมคือ
ชัยภัทร ยางาย ด้วยความที่เขาเป็นคนที่ต้องใช้
ชีวิตสองพื้นที่ ถึงเขาจะเรียนจบจากมหาวิทยาลัย
และทำงานศิลปะของเขาในภาคอีสาน แต่เขาก็ต้อง
เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เราเลยถามเขาว่าตัวตน
ความฝันของเขาคืออะไร เขาก็บอกว่าความฝันของ
เขาคือการได้ขึ้นไปเก็บเห็ดในป่า เพราะที่บ้านของ
เขาถ้าใครเก็บเห็ดได้ก็เหมือนได้ทองจังๆ นื่อง เขาก็
เลยเอาเหรียญบาทมาเป็นรูปเห็ดขึ้นมา”

“ผลงานอีกชิ้นพูดถึงการที่เขาต้องมาทำงานใน
กรุงเทพฯ ที่เขาเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวภาคกริต
เขาเลยมองหาความแตกต่างระหว่างการเก็บเห็ด
ที่เป็นคุณค่าในวิถีชีวิตของคนอีสาน กับคุณค่า
ชีวิตของคนในเมือง เขาก็สังเกตเห็นได้พบลุงคน
หนึ่งกำลังคุยเขะ เขาก็เข้าไปพูดคุยสอบถามว่า
เก็บอะไร? ลุงก็บอกว่า กระบองเป็ยร์ เขาก็รู้สึก
ว่าแค่กระบองเป็ยร์เปล่าๆ ก็เป็นสิ่งที่มีความค่า
สำหรับบางคน เขาเลยห่อกระบองเป็ยร์ขึ้นจาก
เหรียญใส่ไว้ในถังขยะ และมีเสียงประกอบเป็น
เสียงคนคุยเขะ และเสียงหนูอยู่ข้างใน”

“**ส**่วนผลงานของกลุ่มศิลปิน Load na Dito
จากการรวมตัวของ **Mark Salvatus, Mayumi Hirano, Marian Barro และ Jad De Guzman** กลุ่มนักวิจัยที่ใช้กระบวนการ Patchwork Ethnography หรือกระบวนการปะติดปะต่อทางชาติพันธุ์วิทยา ที่เขาชวนกลุ่มศิลปินอีสาน, ญี่ปุ่น และกลุ่มของเขามาเล่นโปรแกรม Patchwork ซึ่งเป็นเหมือนการปะปะติดปะต่อออนไลน์ โดยโยนโจทย์กันว่า ในช่วงสถานการณ์โควิด เมื่อพูดถึงคำถามการเดินทาง แต่ละคนจะรู้สึกอย่างไร?”

“โดยให้ทุกคนเขียนพร้อมกันทางออนไลน์ และ
ให้ศิลปินอัดเสียงสลับกันไปกันมาเพื่อเปิดในงานนี้
ในมายังมีคิวอาร์โค้ดให้คนดูสแกนเข้าไปในเว็บไซต์
ที่แสดงตัวหนังสือที่เราเขียน ว่ากลุ่มศิลปินไทยเขียน

ผลงานของอดิศักดิ์ ภูมา

อะไร, ญี่ปุ่นเขียนอะไร, ฟิลิปปินส์เขียนอะไร
“ด้วยความที่กลุ่มศิลปินจากฟิลิปปินส์เป็นนัก
วิจัย เขาก็จะมองในเชิงทางออกว่าคนเราจะอยู่
ร่วมกันได้อย่างไรในสถานการณ์เช่นนี้”

“ผลงานของกลุ่มศิลปิน TRA-TRAVEL จาก
การรวมตัวของ **Yukawa Nakayasu, Qenji Yoshida** เป็นผลงานศิลปะจัดวางในรูปของเตียง
ที่บริติชไอส์แลนด์ด้วยธีมการเข้าไปสัมภาษณ์
ผู้คนในช่วงโควิด ว่าสถานการณ์อะไร ถูกกระทำ
อย่างไร มีผลกระทบอะไร และมีความฝันอะไรบ้าง
และเอาบางส่วนมาวิดีโอสัมภาษณ์แต่ละคนผสม
กันทั้งภาพและเสียง”

“งานของเขาพูดถึงเรื่องการสื่อสารระหว่างจิต
ความฝัน เลยทำออกมาเป็นเหมือนห้องนอนให้
ผู้ชมรู้สึกเหมือนได้นอนและสัมผัสสิ่งที่ผ่านมา
ระหว่างโลกอนาคตกับโลกปัจจุบัน ซึ่งเตียงที่
แสดงอยู่ก็ให้คนขึ้นไปนอนได้จริงๆ”

“**ที**เราตั้งชื่อนิทรรศการว่า de-CONSCIENTIZATION : ถอดจิต เพราะเรา
มองว่า จิตสำนึก (หรือจิตไร้สำนึก) เป็นตัวควบคุม
พฤติกรรมของมนุษย์ ถ้าจิตสำนึกเราไม่ทำงาน เรา
ก็ไม่สามารถก้าวข้ามสิ่งที่กดขี่เราอยู่ได้”

“ยกตัวอย่างเช่น ถ้าผู้หญิงคนหนึ่งถูกสามีกดขี่
หรือใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะทางกายหรือจิตใจ
แต่เขาไม่รู้สึกตัวที่ถูกกดขี่หรือถูกกระทำอยู่ เขาก็
ไม่มีวันที่จะหนีพ้นได้ ดังเช่นแนวคิดของ**เปาโล
เฟรรี (Paulo Freire)** (อดีตศาสตราจารย์ด้าน
ประวัติศาสตร์และปรัชญาการศึกษาชาวบราซิล
ผู้เขียนหนังสือ ‘การศึกษาของผู้ถูกกดขี่ : Pedagogy of the Oppressed’) ที่อ้างถึงความพยายามในการ
สะท้อนและตอบโต้ต่อปัญหาที่ เรียกว่า ‘Praxis’ อัน
เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างชุมชนพลังให้แก่ผู้ถูกกดขี่
และนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวคิด
ที่เรายืมมาใช้เป็นแกนของนิทรรศการครั้งนี้
ท้ายที่สุด สารที่สื่อผ่านนิทรรศการครั้งนี้ก็เป็นดัง
เช่นแนวคิดของเฟรรีที่ว่า ถ้าเราไม่รู้ตัวว่าเรากำลังถูก
กดขี่ เขาก็ไม่มีทางหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ได้ และ
ต้องยอมจำนนไปเรื่อยๆ

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว มีเพียงความต่อต้านและ
การไม่ยอมจำนนต่ออำนาจกดขี่เท่านั้น ที่จะช่วยให้
เราสามารถถอดจิตสำนึกภายในตัวตน สรรวจปัญหา
ตามความเป็นจริง ยอมรับและกล้าเผชิญหน้ากับ
ความปรารถนาที่แท้จริง เพื่อนำไปสู่แรงกระเพื่อม
แห่งความเปลี่ยนแปลงได้ในที่สุด

นิทรรศการ de-CONSCIENTIZATION :
ถอดจิต จัดแสดงที่หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร
ระหว่างวันที่ 16 ธันวาคม 2564-5 กุมภาพันธ์ 2565
นำเสียดายที่กว่านิตยสารจะวางแผง นิทรรศการก็จบ
ไปแล้ว แต่ถ้าหากมีความเคลื่อนไหวอะไรเกี่ยวกับ
ศิลปินเหล่านี้ เราจะทำนารายงานให้ทราบโดยพลัน

**ขอบคุณภาพและข้อมูลจากหอศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร**